

Формування професійної загальнотекстової компетентності студентів на заняттях зі стилістики української мови

У статті з'ясовані особливості вивчення тексту на заняттях із стилістики української мови у вищих педагогічних навчальних закладах, зокрема охарактеризовані напрями роботи з текстом і потлумачені складники професійної загальнотекстової компетентності майбутніх учителів української мови і літератури.

Ключові слова: текст, стилістика української мови, професійна загальнотекстова компетентність, стилістично-інформаційна, етнокультурологічна, соціокультурна, текстологічна, текстова й текстотвірні компетентності.

Постановка проблеми у загальному вигляді та зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Сучасне суспільство характеризується накопиченням інформації та її інтенсивним опрацюванням. Це вимагає від студентів умінь працювати з інформацією, зокрема розуміти її та продукувати, а також готувати й писати тексти різних стилів і жанрів.

У мовній освіті майбутніх учителів української мови і літератури пріоритетним є розгляд тексту як одного із компонентів інформаційної основи педагогічного спілкування і способу передавання культури від одного покоління до іншого.

Для формування вмінь працювати з текстовою інформацією великого значення набуває навчання текстової діяльності, зокрема при вивченні узагальнювальної лінгвістичної дисципліни «Стилiстика української мови».

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичні питання тексту як найвищого рівня мовної системи зі стилістичного погляду аналізували у своїх розвідках українські дослідники Д. Баранник, П. Дудик, С. Єрмоленко, І. Ковалик, А. Коваль, І. Кочан, Т. Лук'янова, Л. Мацько, А. Мойсієнко, Т. Радзієвська, В. Різун, М. Феллер та інші.

Лінгводидактичні аспекти вивчення тексту на заняттях з української мови студіювали З. Бакум, О. Божко, Н. Бондаренко, Л. Варзацька, О. Глазова, Н. Голуб, О. Горошкіна, Н. Грипас, Т. Денищич, Г. Дідук-Ступ'як, С. Караман, Л. Кратасюк, О. Кучерук, Г. Лещенко, В. Луценко, Л. Мамчур, В. Мельничайко, А. Нікітіна, Л. Овсієнко, М. Пентиліук, Н. Перхайло, Ю. Руденко, О. Хорошковська, Г. Шелехова, А. Ярмолюк та інші. Предметом дослідження українських лінгводидактів були питання, пов'язані з текстоцентричним підходом до вивчення української мови та формуванням текстотворчих (текстотвірних) компетентностей учнів загальноосвітніх навчальних закладів.

І. Бабій, В. Бадер, Т. Гульчук, І. Дроздова, Т. Єщенко, Л. Златів, К. Климова, О. Копусь, О. Кучерява, О. Любашенко, Л. Рускуліс, О. Семенов, Т. Симоненко й інші студіювали формування текстової компетентності студентів.

Мета нашої статті – з'ясувати особливості вивчення тексту на заняттях із стилістики української мови у вищих педагогічних навчальних закладах. Ця мета передбачає розв'язання таких **завдань**: проаналізувати педагогічну й лінгводидактичну літературу з означеного питання, виокремити та охарактеризувати етапи роботи з текстом, потлумачити складники професійної загальнотекстової компетентності майбутніх учителів української мови і літератури.

Виклад основного матеріалу дослідження. На заняттях зі стилістики української мови у вищій школі виокремлюємо такі напрями роботи з текстом:

- 1) загальний – текст як джерело засвоєння нових знань зі стилістики української мови (стилістично-інформаційна компетентність);
  - 2) соціокультурний або лінгвокультурологічний – текст як соціокультурна вартісність та засіб залучення до української національної культури (етнокультурологічна і соціокультурна компетентності);
-

3) спеціальний (текстологічна, текстова й текстотвірна компетентності): вивчення тексту як найвищого рівня мовної системи, його структури; формування вміння здійснювати стилістичний аналіз текстів; стилістичне редагування й трансформування текстів; текст як комунікативна одиниця – продукування текстів, текстова діяльність, тобто формування мовленнєвих умінь, зокрема вміння сприймати й відтворювати чужі думки і створювати власні висловлювання.

Відповідно до загального підходу текст – засіб засвоєння загальностилістичної інформації, зокрема основних понять і категорій лінгвостилістики, стилістичних ознак (значення, забарвлення, конотації) мовних одиниць усіх рівнів, стилістичних засобів експресивного вираження інтелектуального, емоційно-вольового й естетичного змісту мовлення та ефективності мовлення [11, с. 9]. У студентів формується стилістично-інформаційна компетентність через набуття теоретичних знань зі стилістики української мови.

Текст є соціокультурним феноменом і засобом залучення до української національної культури. На заняття зі стилістики варто добирати тексти, які ознайомлюють студентів із історією, звичаями, традиціями, мистецькими скарбами, духовною культурою, кращими представниками українського народу, із загальнолюдськими моральними нормами. Водночас, зважаючи на майбутній фах учителя української мови і літератури, текст повинен сприяти зануренню у філологічний дискурс, формувати розвиток цілісного уявлення про мову як національно-культурний феномен, розуміння національної своєрідності української мовної картини світу, знання констант української національної культури, ментальності рідного народу, концептуальних лінгвокультурем, виховання поваги до інших етносів, їхніх мов, звичаїв, традицій, культури, історії, етикетні форми мовленнєвого спілкування тощо.

Сьогодні важливо використовувати твори сучасних українських письменників і автентичні авторські тексти, у яких «зреалізована мовна діяльність носія ідіолекту, та моделювання мовного довкілля, яке впливало (могло впливати) на досліджуване індивідуальне мовлення та формування рис тексту» [3, с. 16], припинити надавати перевагу текстам художнього стилю через значне збільшення інформаційних потоків і багатоманітності типів текстів, зокрема нехудожніх.

Критеріями добору текстів мають бути інформативність, доцільність, правильність використання мовних засобів, наявність художньо-виразових засобів мови, виховна спрямованість.

На цьому етапі студенти-філологи набувають етнокультурологічної й соціокультурної (або лінгвокультурологічної, за О. Семеног – лінгвокультурознавчої) компетентності. Етнокультурологічна компетентність реалізується через знання українських народних традицій, ментальності й самобутності української культури. Лінгвокультурологічна компетентність – сформованість гуманістичного бачення світу, засвоєння духовних і естетичних вартостей, наявність власної думки і переконань, здатність утверджувати їх, усвідомлення необхідності вивчення літератури, усвідомлення внутрішньої єдності системи вартостей, здатність до критичного мислення, вміння протистояти антигуманістичним тенденціям [7].

Одним із важливих площин вивчення стилістики є засвоєння тексту як мовної одиниці й категорії лінгвостилістики. Тяглість спеціального напрямку триває від розуміння поняття «текст» до найвищого рівня – створення естетично вартісних власних висловлювань, формування текстотвірної компетентності студентів, готовності до вивчення питань лінгвістики тексту в загальноосвітніх навчальних закладах.

Проаналізуємо реалізацію цього напрямку в підручковому забезпеченні вищівської стилістики. А. Коваль («Практична стилістика», 1987 р.) акцентує на композиції й архітектоніці тексту. Стилiстичні функції абзацу й тексту як особливих стилістичних сегментів лапідарно описує П. Дудик («Стилiстика української мови», 2005 р.). Ґрунтовно та з урахуванням новітніх лінгвістичних тенденцій потлумачує поняття тексту як категорії лінгвостилістики Л. Мацько («Стилiстика української мови», 2003 р.), яка радить звертати увагу на неоднозначність трактування поняття тексту, ідею самодостатності тексту й водночас зв'язку з іншими текстами, два пласти тексту (семантика тексту – твір і форма

тексту – графічно-знакова фіксація), тлумачення тексту через позицію реципієнта, комунікативно-прагматичні властивості тексту, дослідження основних текстових категорій (модальність, референційність, предикативність) й мовностилістичних засобів їх вираження, мовні ознаки текстів, текст як явище культури. Сьогодні важливими, на думку вченої, є когнітивна основа тексту, прагматична площина тексту, конвекційний аспект текстотворення.

Сутнісними є думки П. Гриценка щодо вивчення поняття «якість тексту», яке він вважає базовим в ідіолоктології, адже важливо досліджувати вихідні варіанти текстів – рукописи й авторизовані першодруки, аналізувати «рух авторового тексту» [3].

Студенти поступово набувають умінь здійснювати стилістичний аналіз тексту на фонетико-стилістичному, лексико-стилістичному, словотвірно-стилістичному, морфолого-стилістичному, синтаксично-стилістичному рівнях. Виконання повного стилістичного аналізу текстів різних функціональних стилів – найвищий щабель стилістичних умінь. При застосуванні цього методу студенти осмислюють, повторюють, поглиблюють й узагальнюють відомості зі стилістики. До того ж, у подальшому це створює підвалини для вмотивованого добору й використання мовних засобів у власних висловлюваннях. Майбутні вчителі-словесники неодмінно мають демонструвати знання методики шкільного стилістичного аналізу тексту.

Віднаходити стилістичні огріхи й помилки і класифікувати їх студенти навчаються через стилістичне редагування текстів. Ця робота привчає майбутніх філологів критично ставитися до власного мовлення, допомагає помічати й виправляти стилістичні недоліки в текстах, сприяє розвитку й зміцненню стилістичних навичок, підвищенню стилістичної вправності.

Стилістичне трансформування текстів виробляє в студентів свідоме ставлення до відбору мовних засобів, адже потрібно передати поданий зміст тексту за допомогою інших засобів, притаманних іншому стилю [6, с. 333].

Посутніми є завваги Т. Симоненко про те, що показником сформованої професійної мовнокомунікативної компетенції студентів філологічного факультету є вміння створювати навчальні тексти різних функціонально-змістових типів [9, с. 176].

Достосовуючись до думок Т. Чижової [12, с. 46-47], вважаємо, що формування поняття про текст здійснюється через інтуїтивне уявлення про існування правильного або неправильного використання мовних засобів в певних умовах; первісне ознайомлення, розуміння й засвоєння поняття тексту; оволодіння цим поняттям. Суголосно з цими міркуваннями І. Салосіна називає п'ять компонентів формування професійної текстової компетентності: «сприйняття, розуміння, інтерпретація, створення, відтворення тексту, пов'язаних з видами текстової діяльності, спрямованої на використання текстів, різних за жанровою і стилістичною приналежністю як засобу навчання й виховання, а також дидактичного матеріалу» [8].

Виформування текстової компетентності можливе за наявності таких знань і умінь, як знання мовних ресурсів, сфер, ситуацій і умов спілкування; знання про адресат і дійсність, вміння виявити свій погляд на світ, усвідомлення індивідуального авторського стилю, – зауважує Н. Болотнова [1, с. 303].

На часі вивчення основних вимог до дистанційного спілкування (культура спілкування по телефону і в Інтернеті) й правил мовленнєвої поведінки в спілкуванні (етичні мовленнєві формули). Студенти повинні вміти здійснювати телефонні розмови як один із видів усного ділового мовлення, писати листи електронною поштою і по мобільному телефону (sms). Є потреба на заняттях зі стилістики працювати над текстотворенням рекламних, політично-агітаційних, офіційно-ділових, наукових, медійних, PR-текстів.

На означення компетентностей, пов'язаних з текстознавчими вміннями й навичками, використовують різні терміни: текстова (Л. Васюкович, Л. Голишкіна, Н. Жирова, Г. Лещенко, О. Овчинникова, І. Салосіна), текстотвірна (О. Божко), текстотворча (А. Гамза, Т. Гульчук, Г. Лещенко, Н. Перхайло) компетентності. До того ж, Г. Лещенко в структурі текстової компетенції виокремлює текстоінтерпретувальну й текстотворчу [5, с. 9].

Текстотвірна компетентність – це «результат досвіду реалізації набутих теоретичних знань, а також умінь, навичок текстосприймання й текстотворення, що забезпечують успішність текстотвірної діяльності, і виявлення позитивного ставлення до її процесу та результату» [2].

Л. Кратасюк переконливо стверджує про етапи текстотвірної діяльності: передтекстовий – виявлення особливостей побудови текстів під час сприймання, розуміння, інтерпретації висловлювання; власне текстовий – застосування мовних засобів відповідно до комунікативної мети в процесі породження мовлення; післятекстовий – удосконалення висловлювання [4, с. 8].

Отже, виокремлюємо такі види компетентностей, як текстологічна або текстознавча – оволодіння теоретичними знаннями про текст як одиницю мови; текстова – вміння сприймати, аналізувати, редагувати, трансформувати текст; текстотвірна – безпосереднє здійснення мовленнєвої діяльності студентів.

Висновок з цього дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. На противагу тому, що в межах системоцентричної парадигми важливим було вироблення навичок лінгвістичного аналізу текстів різних рівнів, сьогодні потрібно виявляти закономірності побудови тексту, виробляти навички аналізу текстотвірної ролі мовних одиниць, їх інтерпретаційних потенцій і навичок текстотворення [10].

На заняттях зі стилістики важливо сформувати в майбутніх учителів української мови й літератури професійну загальнотекстову компетентність, складниками якої, на нашу думку, є стилістично-інформаційна, етнокультурологічна, соціокультурна, текстологічна, текстова й текстотвірна компетентності.

Подальше вивчення цієї проблеми вбачаємо у детальній характеристиці складників професійної загальнотекстової компетентності студентів.

Джерела та література

1. Болотнова Н. С. Филологический анализ текста / Н. С. Болотнова. – М. : Флинта, Наука, 2007. – 520 с.
2. Божко О. П. Текстотвірні вміння й навички як основа формування текстотвірної компетентності учнів [Електронний ресурс] / О. П. Божко // Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції «Неперервна освіта нового сторіччя : досягнення та перспективи: електронний збірник наукових праць Запорізького обласного інституту післядипломної педагогічної освіти. – Запоріжжя, 2015. – Вип. № 3(21). – Режим доступу : <https://drive.google.com/file/d/0BxCUzqlHYekrRmNkSGYzeG9vV2M/view>.
3. Гриценко П. Ідіолект і текст / П. Гриценко // Лінгвостилістика : об'єкт – стиль, мета – оцінка : зб. наук. праць, присвячених 70-річчю від дня народження проф. С. Я. Єрмоленко ; відп. ред. В. Г. Скляренко. – К., 2007. – С. 16-44.
4. Кратасюк Л. М. Інтерактивні методи в навчанні учнів 5-6 класів створювати тексти різних типів : автореферат дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.02 – теорія та методика навчання (українська мова) / Л. М. Кратасюк. – К., 2011. – 24 с.
5. Лещенко Г. Компендіум основних методичних понять : стислий виклад засад формування комунікативної україномовної компетенції / Ганна Лещенко // Укр. мова і літ. в школі. – 2009. – № 5. – С. 6-13.
6. Методика навчання української мови в середніх освітніх закладах: підручник для студентів філологічних факультетів університетів / [М. І. Пентиліук, С. О. Караман, О. В. Караман, О. М. Горошкіна та інші] ; за ред. М. І. Пентиліук. – К. : Ленвіт, 2005. – 400 с.
7. Музалев А. Культурологіческая подготовка учеников профессионально-технических учебных учреждений / А. Музалев // Педагогіка і психологія професійної освіти. – 2003. – № 1. – С. 69-79.
8. Салосина И. В. Формирование профессиональной текстовой компетентности будущих педагогов в вузе : автореф. дис. на соискание научн. степени канд. пед. наук : спец. 13.00.08 «Теория и методика профессионального образования» [Електронний ресурс] / И. В. Салосина. – Томск, 2007. – 20 с. – Режим доступу: <http://search.rsl.ru/ru/record/01003162724>.
9. Симоненко Т. В. Реалізація текстоцентричного підходу в процесі формування професійної мовнокомунікативної компетенції студентів-філологів / Т. В. Симоненко // Педагогічні науки. – 2008. – Вип. 48. – С. 174-178.
10. Сологуб О. П. Текстовая компетенция – ключевое звено в компетентностной модели филологического образования [Електронний ресурс] / О. П. Сологуб // Философия образования. – 2011. – № 1. – С. 135-141. – Режим доступу : <http://www.sibran.ru/upload/iblock/099/099f4af65c74fea88a3080e6460e213b.pdf>.
11. Стилiстика української мови : підручник / Л. І. Мацько, О. М. Сидоренко, О. М. Мацько ; за ред. Л. І. Мацько. – К. : Вища школа, 2003. – 462 с.
12. Чижова Т. И. Основы методики обучения стилистике в средней школе / Т. И. Чижова. – М. : Просвещение, 1987. – 176 с.

References

1. Bolotnova N. S. Filologicheskij analiz teksta / N. S. Bolotnova. – M. : Flinta, Nauka, 2007. – 520 s.
2. Bozhko O. P. Tekstotvirni vminnya y navychky yak osnova formuvannya tekstotvirnoyi kompetentnosti uchniv [Elektronnyy resurs] / O. P. Bozhko // Materialy Mizhnarodnoyi naukovopraktychnoyi konferentsiyi «Nepervna osvita novoho storichchya : dosyahnennya ta perspektivy: elektronnyy zbirnyk naukovykh prats' Zaporiz'koho oblasnoho instytutu pislyadyplomnoyi pedahohichnoyi osvity. – Zaporizhzhya, 2015. – Vyp. № 3(21). – Rezhym dostupu : <https://drive.google.com/file/d/0BxCUzqlHYekrRmNkSGYzeG9vV2M/view>.
3. Hrytsenko P. Idiolekt i tekst / P. Hrytsenko // Lihvostylistyka : ob'yekt – styl', meta – otsinka : zb. nauk. prats', prysvyachenykh 70-riichchyu vid dnya narodzhennya prof. S. Ya. Yermolenko ; vidp. red. V. H. Sklyarenko. – K., 2007. – S. 16-44.
4. Kratasyuk L. M. Interaktyvni metody v navchanni uchniv 5-6 klasiv stvoryuvaty teksty riznykh typiv : avtoreferat dys. na zdobuttya nauk. stupenya kand. ped. nauk : spets. 13.00.02 – teoriya ta metodyka navchannya (ukrayins'ka mova) / L. M. Kratasyuk. – K., 2011. – 24 s.
5. Leshchenko H. Kompendum osnovnykh metodychnykh ponyat' : styslyy vyklad zasad formuvannya komunikatyvnoyi ukrayinomovnoyi kompetentsiyi / Hanna Leshchenko // Ukr. mova i lit. v shkoli. – 2009. – # 5. – S. 6-13.
6. Metodyka navchannya ukrayins'koyi movy v serednikh osvitnikh zakladakh: pidruchnyk dlya studentiv filolohichnykh fakul'tetiv universytetiv / [M. I. Pentylyuk, S. O. Karaman, O. V. Karaman, O. M. Horoshkina ta inshi] ; za red. M. I. Pentylyuk. – K. : Lenvit, 2005. – 400 s.

7. Muzalev A. Kul'turologicheskaja podgotovka uchenikov professional'no-tehnicheskikh uchebnyh uchrezhdenij / A. Muzalev // Pedagogika i psihologija profesijnoj osviti. – 2003. – № 1. – S. 69-79.
8. Salosina I. V. Formirovanie professional'noj tekstovoj kompetentnosti budushhih pedagogov v vuze : avtoref. dis. na soiskanie nauchn. stepeni kand. ped. nauk : spec. 13.00.08 «Teoriya i metodika professional'nogo obrazovanija» [Elektronnij resurs] / I. V. Salosina. – Tomsk, 2007. – 20 s. – Rezhim dostupu: <http://search.rsl.ru/ru/record/01003162724>.
9. Symonenko T. V. Realizatsiya tekstotsentrychnoho pidkhodu v protsesi formuvannya profesiynoyi movnokomunikatyvnoyi kompetentsiyi studentiv-filolohiv / T. V. Symonenko // Pedagogichni nauky. – 2008. – Vyp. 48. – S. 174-178.
10. Sologub O. P. Tekstovaja kompetencija – kljuchevoe zveno v kompetentnostnoj modeli filologicheskogo obrazovanija [Elektronnij resurs] / O. P. Sologub // Filosofija obrazovanija. – 2011. – № 1. – S. 135-141. – Rezhim dostupu : <http://www.sibran.ru/upload/iblock/099/099f4af65c74fea88a3080e6460e213b.pdf>.
11. Stylistyka ukrajyns'koyi movy : pidruchnyk / L. I. Mats'ko, O. M. Sydorenko, O. M. Mats'ko ; za red. L. I. Mats'ko. – K. : Vyscha shkola, 2003. – 462 s.
12. Chizhova T. I. Osnovy metodiki obuchenija stilistike v srednej shkole / T. I. Chizhova. – M. : Prosveshhenie, 1987. – 176 s.

Попович Анжелика. Формирование профессиональной общетекстовой компетентности студентов на занятиях по стилистике украинского языка. В статье выяснены особенности изучения текста на занятиях по стилистике украинского языка в высших педагогических учебных заведениях, в частности охарактеризованы этапы работы с текстом и истолкованы составляющие профессиональной общетекстовой компетентности будущих учителей украинского языка и литературы. Выделены следующие этапы работы с текстом: 1) общий – текст как источник усвоения новых знаний по стилистике украинского языка; 2) социокультурный или лингвокультурологический – текст как социокультурная ценность и средство привлечения к украинской национальной культуре; 3) специальный: изучение текста как высшего уровня языковой системы, его структуры, формирование умения осуществлять стилистический анализ текстов; стилистическое редактирование и трансформацию текстов; текст как коммуникативная единица – продуцирование текстов, текстовая деятельность, то есть формирование речевых умений, в частности воспринимать и воспроизводить чужие мысли и создавать собственные высказывания.

Ключевые слова: текст, стилистика украинского языка, профессиональная общетекстовая компетентность, стилистически-информационная, этнокультурологическая, социокультурная, текстологическая, текстовая и текстотворческая компетентности.

Popovych Anzhelika. The formation of professional generally-textual competence of students in the Stylistics of Ukrainian language lessons. The paper deals with the finding out the peculiarities of the text studying in the Stylistics of Ukrainian language lessons in higher pedagogical educational institutions, particularly, the stages of work with the text are characterised and the components of professional generally-textual competence of the future teachers of Ukrainian language and literature are explained. The following phases of work with the text are singled out: general – text as a source of learning new knowledge in the Stylistics of Ukrainian language; socio-cultural or linguocultural text as socio-cultural value and the tool of involving to the Ukrainian national culture; special: the study of the text as a high level language system, its structure, forming of the ability to perform stylistic analysis of texts; stylistic editing and transformation of texts; text as a communicative unit - the production of texts, text activities, i.e. the formation of language skills, including the ability to perceive and reproduce the thoughts of others and to create own statements.

Keywords: the text, the Stylistics of Ukrainian language, the professional generally-textual competence, stylistic-informational, ethno-cultural, socio-cultural, textual, text and text-creative competence.
